

Кран А.П.*

СТАНОВЛЕННЯ УМОВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ У ТРАНЗИТНИХ СУСПІЛЬСТВАХ.

Висвітлено проблеми досягнення умов інформаційної безпеки у транзитних суспільствах, оцінено рівень незалежності засобів масової інформації в транзитних суспільствах, як важливої умови інформаційної безпеки за допомогою публікації Дому Свободи (Freedom House) «Країни переходу» (Nations of Transit).

Ключові слова: умови інформаційної безпеки, транзит, оцінка рівня незалежності засобів масової інформації.

The problems of achieving terms of information security in transit communities estimate the level of media independence in transit communities, as important conditions of information security provided by Freedom House publication «Nations of Transit» .

Key words: conditions of informations security, transit, estimated the level of media independence.

Проанализированы проблемы достижения условий информационной безопасности в транзитных обществах, оценен уровень независимости средств массовой информации в транзитных обществах, как важного условия информационной безопасности с помощью публикации Дома Свободы (Freedom House) «Страны перехода» (Nations of Transit).

Ключевые слова: условие информационной безопасности, транзит, оценка уровня независимости средств массовой информации в переходных обществах.

Постановка проблеми: перехід від індустріального до інформаційного устрою у світі відбувається нерівномірно, що обумовлюється як національною специфікою, так і станом розвитку світового співтовариства. Для українського суспільства життєво важливо впорядкувати та стабілізувати політичні відносини, і одночасно – далі реформувати інформаційну безпеку держави на основі балансу між доступом до інформації та її захистом. Географія та історія держави суттєво впливає на її внутрішню та зовнішню політику. Україна, яка географічно знаходиться в центрі Європи, великою мірою саме завдяки історичному фактору опинилася між Заходом і Сходом в геополітичному вимірі.

Актуальність теми: проблема інформаційної безпеки з особливою актуальністю постає в суспільствах, що трансформуються. Період переходу від авторитаризму до демократії пов'язаний з системними та якісними змінами політичних та економічних відносин, трансформацією діючих та виникненням нових політичних та суспільних інституцій, по-

* кандидат політичних наук, старший викладач кафедри міжнародної інформації Національного університету «Львівська політехніка»

шуками шляхів суспільного розвитку і одночасно суперечностями, що в сукупності зумовлює гострі, конфлікти та боротьбу соціальних і політичних груп.

Аналіз попередніх досліджень: тематика становлення умов інформаційної безпеки у перехідних суспільствах є недостатньо висвітлена у науковій літературі. Наукові аспекти перехідного періоду досліджували: А.Пшеворського, В. Банс, А. Мельвиль, А. Галкин, О. Бабкіна, С. Наумкіна, В. Бортніков. Розширене тлумачення поняття інформаційної безпеки теоретичних парадигм та концепцій досліджували: Д. Гудбі, С.Хантінгтон, Дж.Най, Дж.МакКінлі, О.Литвиненка, О.Бодрука, Г. Почепцова, М. Ожевана, Є.Макаренко та ін.

Метою цієї статті: є з'ясувати умови становлення інформаційної безпеки, оцінити рівень незалежності засобів масової інформації як важливої умови становлення інформаційної безпеки у перехідних суспільствах.

Виклад основного матеріалу:

Американська дослідниця В. Банс вказує на «подвійну непевність» транзитних суспільств – непевність результатів поєднується з непевністю процедур на протиположних режимах, у яких непевність наслідків врівноважується визначеністю процедур. Подвійна непевність транзитних суспільств означає відсутність системності, а отже чітко визначених регуляторів та обмежувачів, суспільних ролей та відносин, встановлених норм та інститутів, не визначених груп інтересів [1, с.45, 48].

Отже, основою функціонування транзитних суспільств, нестійкості та нестабільності є інституційна непевність (відсутність нових норм та правил гри), яка триває рівно стільки, скільки триває інституціалізація нових правил. Д. Москвін інтерпретує поняття «інституційної непевності» пострадянських політичних систем як «ситуацію, коли актори політичної комунікації не знаходять компромісу відносно політичних і поведінкових процедур та правил, а останні постійно змінюються і носять спорадичний характер [2, с.88]».

В транзитних суспільствах існують суперечності та парадокси розвитку між старим та новим, устроєм. Наслідками непевності формування політики інформаційної безпеки транзитних суспільств є: 1) відсутність нових «правил гри» в умовах непевності; 2) розкол політичної еліти щодо цінностей та нових правил гри; 3) переважаючі «вузьких» групових корпоративних інтересів над національними, пов'язаних з владою та контролем над інформаційними ресурсами, держави. Проте збереження статус-кво в перехідний період свідчить про продовження стагнації, тому інформаційна безпека перехідного суспільства пов'язується із змінами, основною ознакою яких є керованість та контрольованість. Проблема формування умов інформаційної безпеки транзитних суспільств загалом полягає у впорядкуванні змін, які б відповідали інтересам більшості, та формування інституційних механізмів регулювання інформаційної безпеки.

Вага засобів масової інформації у системі сучасних політичних комунікацій перехідних суспільств та можливості їхнього впливу на, перебіг політичних, економічних, соціокультурних та інших процесів обумовлює природне прагнення політичних кіл, фінансово-промислових груп, державного апарату тощо справляти прямий чи опосередкований вплив на ЗМІ з метою спрямування їхньої інформаційної діяльності у потрібному руслі та досягнення у такий спосіб суттєвих переваг у різних сферах суспільного життя.

Невизначеність спрямування інформаційної безпеки держави, стратегії змін у інформаційній політиці дестабілізують перехідні суспільства, ставлять під сумнів громадян довіру до владних інститутів. По-друге, транзитні суспільства характеризуються абстрактністю декларованих нових ідеалів, які часто артикулюються загально (свобода, демократія, справедливість, незалежність ЗМІ), а тому не усвідомлюються як цінність більшістю насе-

лення з низьким рівнем життя. По-третє, відсутність гарантій досягнення декларованого ідеалу (зазвичай демократичного).

Розширення Європейського Союзу у 2004 – 2008 р.р. зумовило формування «правил гри» у інституалізації інформаційної безпеки та її регіоналізації, у країнах, що приєднались до ЄС (Словенія, Естонія, Латвія, Чеська Республіка, Польща, Угорщина, Литва, Словаччина, Болгарія, Румунія). З метою формування спільної безпекової політики була прийнята Стратегія безпеки, яка була прийнята на саміті ЄС (2003) [3, с.233].

Ряд країн такі як Хорватія, Сербія, Албанія, Македонія, Боснія, Україна, Грузія, Молдова, Косова, Вірменія, Киргистан, Росія, Таджикистан, Азербайджан, Казахстан, Білорусь, Узбекистан, Туркменістан не є членами Європейського союзу, формують власну безпекову політику після розпаду Радянського союзу.

В конституції України (стаття 17): «захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її ...інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу».

Легітимізована сутність категорії «інформаційна безпека» подається законодавцем у Концепції Національної програми інформатизації (Затверджена Законом України від 4 лютого 1998 року N 75/98-ВР): «інформаційна безпека - невід'ємна частина політичної, економічної, оборонної та інших складових національної безпеки. Об'єктами інформаційної безпеки є інформаційні ресурси, канали інформаційного обміну і телекомунікації, механізми забезпечення функціонування телекомунікаційних систем і мереж та інші елементи інформаційної інфраструктури країни.

На виконання рішення РНБО України від 21 березня 2008 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки України», введеного в дію Указом Президента України № 377 від 23 квітня 2008 року, Апаратом РНБО України завершено підготовку проекту Доктрини інформаційної безпеки України. У розділі 1. Доктрини вказано, що забезпечення інформаційної безпеки України ґрунтується на принципах: - свободи створення, збирання, зберігання, використання та поширення інформації; - забезпечення достовірності, повноти та неупередженості інформації; - обмеження доступу до інформації виключно на підставі закону [4].

Важливою умовою формування інформаційної безпеки держави в перехідний період є наявність незалежних засобів масової інформації. Боротьба за реалізацію принципів незалежної преси, за реальну свободу й чистоту національного інформаційного простору у всіх країнах, які хоч чогось досягли у цій царині, проходила через певні етапи, з яких найбільш характерними є: змагання за конституційне закріплення прав і свобод преси; створення потужних громадських організацій журналістів і видавців для боротьби проти спроб влади законодавчо обмежити конституційні свободи журналістів і ЗМІ; економічна та юридична підтримка колег.

Рейтингові оцінки для 29 країн перехідного періоду в рамках звіту Країни переходу (Nations of Transit) можна застосувати для визначення та порівняння різних аспектів транзиту в Україні та в східноєвропейських країнах. Зазначена публікація дає змогу ефективніше осмислити період переходу до демократії оскільки містить звіти за кожний рік по 29 країнах, (Словенія, Естонія, Латвія, Чеська Республіка, Польща, Угорщина, Литва, Словаччина, Болгарія, Румунія, Хорватія, Сербія, Монтенегро, Албанія, Македонія, Боснія, Україна, Грузія, Молдова, Косова, Вірменія, Киргистан, Росія, Таджикистан, Азербайджан, Казахстан, Білорусь, Узбекистан, Туркменістан.) Зауважимо, що публікація «Країни перехідного періоду» не дає оцінку конкретним урядам.

У дослідженні також не оцінюється ситуація в різних країнах на основі лише намірів влади або лише законодавства. Замість цього, країни оцінюються з урахуванням прак-

тичної ролі державних і недержавних діючих суб'єктів стосовно стану індивідуальних прав і свобод. Оцінки дослідження «Країни перехідного періоду», які при цьому не повинні прийматися як абсолютний індикатор, що вказує на політичну ситуацію в певній країні, є важливим інструментом для загального розуміння того, якою мірою та або інша країна є демократичною або авторитарною державою. У рамках звіту «Країни перехідного періоду» оцінка приводиться по шкалі від 1 до 7, де 1 відповідає найбільш високому, і 7 - найбільш низькому рівню демократичного розвитку. При визначенні оцінки використовуються кроки у чверть пункту. Зміни, які характеризуються як незначні або помірні, звичайно спричиняють позитивну або негативну зміну оцінки від чверті (0.25) до половини (0.50) пункту. Значні зміни звичайно тягнуть позитивну або негативну зміну оцінки від трьох чвертей (0.75) до цілого (1.00) пункту. Малоімовірно, щоб за один рік оцінка по якій-небудь категорії змінювалася б більш ніж на один (1.00) пункт. Оцінки по 7-бальній шкалі, де вища планка – 1, а нижча – 7) [5].

Оцінимо рівень незалежності ЗМІ за допомогою критерію незалежність засобів масової інформації в рамках публікації Країни переходу «Nations of Transit 2009» . У даному критерію досліджуються правові гарантії свободи засобів масової інформації й ступінь фактичної наявності. Сюди також ставляться питання захисту журналістів, що проводять журналістські розслідування; застосування законів про відповідальність за наклеп й інші покарання за «безвідповідальну журналістику»; залякування журналістів; незалежність редакцій; фінансова стабільність засобів масової інформації.

Таблиця 1.
Оцінка рівня незалежності засобів масової інформації у 2009 році.

Країна	Незалежність засобів масової інформації
Албанія	3.75
Вірменія	6
Азербайджан	6.75
Білорусь	6.75
Боснія	4.5
Болгарія	3.75
Хорватія	4
Чеська Республіка	2.25
Естонія	1.5
Грузія	4.25
Угорщина	2.5
Казахстан	6.5
Косова	5.5
Киргистан	6.25
Латвія	1.75
Литва	1.75
Македонія	4.25
Молдова	5.75
Монтенегро	3.75
Польща	2
Румунія	3.75
Росія	6.25
Сербія	3.75
Словаччина	2.75
Словенія	2.25
Таджикистан	6
Україна	3.5
Узбекистан	7

На основі критерію незалежності засобів масово публікації «Країни перехідного періоду» «Nations of Transit» [Див. таб. 1].

Виділимо, що Естонія має найвищий рівень незалежності медіа (1,5) Латвія і Литва мають(1,75) далі ідуть такі країни, як Польща (2,0) Словенія (2,25), Чехія (2,25), Угорщина (2,5), Словаччина (2,75), ці країни можна характеризувати в міцні демократії, Румунія і Болгарія, Україна мають рейтингову оцінку (3,75), що означає перехідний стан чи змішаний режим де частково гарантуються права незалежних медіа.

Низький рівень незалежності не залежності засобів масової інформації Таджикистан (6,0), Білорусь(6,75), Вірменія, Киргистан (6,25) , Молдова (5,75). В результаті аналізу спостерігається тенденція до значно вищого рівня незалежності ЗМІ у країнах які приєдналися до Європейського Союзу у 2004-2008 р., ніж країн які не є членами Європейського Союзу, в яких показники рівня незалежності ЗМІ змінюються в залежності від зміни політичної еліти.

Основними умовами формування інформаційної безпеки в Україні:

1. Формування єдиних «правил гри» в інформаційному просторі.
2. Створення ефективної, сучасної та прозорої системи громадського контролю за діяльністю органів державної влади і моніторингу загроз інформаційній безпеці.
- 3.Гарантувати взаємодії органів влади з громадськими організаціями у сфері боротьби з проявами обмеження свободи слова, маніпулювання масовою свідомістю, порушеннями конституційних прав і свобод громадян.

Перспективи подальших досліджень: дана проблематика передбачає подальше дослідження становлення умов формування інформаційної безпеки, та порівняльний аналіз особливостей процесу становлення інформаційної безпеки у державах які приєдналася до ЄС 2004-2008. (Естонія, Латвія, Чеська Республіка, Польща, Угорщина, Литва, Словаччина, Болгарія, Румунія).

Література

1. Банс В. Элементы неопределенности в переходный период / В.Банс // Полис – 1993. – № 1. – С. 44–51.
2. Москвин Д. Е. Институциональная неопределенность как фактор трансформации политической системы / Д. Е. Москвин // Известия Уральского государственного университета. – 2007. – № 50. – С. 86–91.
3. Макаренко Є.А. Європейські комунікації: [Монографія] /Макаренко Є.А., Ожеван М.А., Рижков М.М. та ін.- К.: Центр вільної преси, 2007 .-536 с.
4. Проект доктрини інформаційної безпеки України від 25.09.2009 р. Рада національної безпеки і оборони України. [Електронний ресурс] - Режим доступу до ресурсу: <http://www.rainbow.gov.ua/news/930.html>
5. Офіційний сайт Дому Свободи: Oficial site Freedom House publications Nations of transit [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=17&year=2009>
6. Цветков В.В. Суспільна трансформація і державне управління в Україні: політико-правові детермінанти : [монографія] / Цветков В.В., Кресіна І.О., Коваленко А.А. – К. : Концерн «Видавничий Дім» «Ін Юре», 2003. – 496 с.
7. Сизонтови Євгенія та Віктор Інформаційний простір незалежних ЗМІ / Євгенія та Віктор Сизонтови // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://dialogs.org.ua/project_ua_full.php?m_id=9838